

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 fior., pe siése luni 2 fior. 25 cr., pe trei luni 1 fior., 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei) si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor respunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti.

Despre invetiatur'a publica.

Dreptulu si folósele ei.

Astadi si paganii barbari striga: scóle!

G. Baritiu. 1838.

I.

Parásindu pentr' unu momentu, campi'a aspra a politicei, campi'a pe care nationalitatile si despotismulu isi dau resbelulu celu mai infioratoriu, — pe candu noi romanii dormimiu somnulu fericitiloru, precumu n'au facutu strabunii nostrii nici dupa victori'a de la Racova sau Calugareni, — parasindu, dicemu acésta campia, cutezamu a vorbi romaniloru ceva si despre invetiatur'a publica. Materi'a acésta este una din cele mai importanti, si mai fecunde in biéta nóstra tíera, unde totulu este de facutu din capulu locului, si de inceputu de la invetiatur'a publica, inceputu inceputuriloru, si caus'a causeloru. Importanta, pentru ca nimicu nu e mai scumpu, mai demnu de cercetatu si de organizatu decatú sistem'a care ar fi mai buna a dá unui poporu cultura, instructiune, invetiatura, a creá chiaru pe acelu poporu. Fecunda, pentru ca este unu terminu nesploatatu mai de nimine pana acuma, sau de fórté puçini. Insemnatarea cestiuunii este asiá de mare, loculu ce ocupa acésta córda in corpulu sociale, este asia de delicatu, incatu marturimiu necapacitatea in care ne aflamu, de a puté desfasiurá cititoriloru nostri, cu indestula elocintia marímea rolului ce jóca invetiatur'a publica. Totu ce vomu dice daru, nu póte fi decatú unu slabu reflexu alu merelui adveru pe care popórele, natiunile, pe care noi romanii cu totii ilu simtimu. Candu va binevoí Dumnedieu si cu poporulu romanu, si va mai destiná si pentru densulu una din acele scinteitue rupte din santulu seu spiritu,

care animéza geniile mari, creatóre, geniile cari facu fal'a secleloru si a natiuniloru, acelu geniu investitu cu unu corpu de carne romanesca va avé a se ocupá anteiu si nteju cu invetiatur'a poporului seu, a acelui poporu care incovoiatu subu povar'a clacei, a biciului si a abusului, face lumii efectulu aceloru suflete din Evangelia, condamnate a jacé pentru vecia in umbra mortii si a uitarii. Toti trecu pe langa dinsulu si-i dicu: Dumnedieu se-lu ierte! Si in adeveru, poporulu fara sciintia de carte, — si candu dicemu poporulu, intielegemu macaru maioritaea lui, — este o adeverata turma de vite neinsufletite pe cari unu singuru omu este in stare a le maná si a le duce unde va voí.

Nu e destulu cá dintr'unu poporu de cinci milióne, cumu este, spre esemplu, alu nostru, se scia cití si scrie un'a suta de mii. Ast'a insemnéza catu si o picatura in mare, candu mas'a cea mare, glótele jacu in cea mai deseversita intunecime.

Binele, lumin'a si sciintia, nu suntú nisce odóre destinate numai unei fractiuni, ci tuturiloru. Guvernele nu suntú facute numai pentru fractiuni din poporu, ci pentru totu poporulu. De aici deducemu consecinti'a logica ca guvernulu este detoriu a se ingriji, a luminá, si a aperá nu numai o particica din poporu ci pe poporulu intregu.

Acést'a au fostú lini'a de purtare a tutoru guverneleru bune, ce au sciutu a se suí la inaltimea chiamarii loru, ce au intielesu ca au o misiune suprema, misiunea de conducatoriu de popóre cuventatóre, éru nu de vite. Redicandu natiunea loru, acele guverne s'au redicatu pe sine in stima public'a a lumii; caci

multu mai mare este meritulu si trainicia a unui guvern, ce scie se se face iubitu in fruntea unui poporu luminatu si inteliginte, decatu a aceluia ce domnesce numai preste innoanti, selbatici, cu puterea pumnului si a cnutului. Dovéda despre veracitatea acestei asiome ne dan despre o parte staturile cele mai civilisate ale Europei si Americii; éra despre alt'a guvernele despotice de pretutindene.

Cu tóte pradările barbare, cu tóte arderile de bibliotece, cu tóte furtunele ce au trecut pe pamentu, cá geniulu celu reu alu resbunarii, furtune cari au mistuitu avuti'a literaria a popóreloru vechie, totu au pervenitu pana la noi atate fragminte si notiuni precatu este de ajunsu, a ne indetorá se credemu ca pana si popórele cele mai primitive, pana si guvernele cele mai patriarchali, au intielesu ca fara luminarea poporului, nu se póte ajunge la nimicu, si au infiintiatu institute de invetiatura, si s'au ingrigitu de educatiunea tinerimii. O ochire retrospectiva asupr'a istoriei, ne va dá o ideia despre acésta.

Evreii, spre esemplu, au avutu scólele lor si acele scóle au fostu renumite, pentru ca altufelu n'aru fi pututu produce atati barbati mari, fal'a vechiului Testamentu. Sant'a scriptura vorbesce despre aceste scóle in mai multe locuri ¹⁾ scólele evreiloru cele mai vechi au fostu scólele Profetiloru, securaminte fundate de Samoile pe la 1300 inainte de Cristosu. Destinatiunea lor, érá mai antaiu religiósá si pentru cultulu publicu.

Cumuca evreii au avutu scóle inferióre si 'n timpii vechi, nu remane nici o indoieála. Daru scólele proprie pentru copii au inceputu a se redicá numai dupa esiliulu in Babilone. Evreii au avutu Sinagoge si scólele lor superióre in Ierusalimu, Alesandri'a, Babilone, Tiberiade, Nisibi, Pumbedita, Sara si Nehardi'a Mesopotaniei. Invetiati lor se împartiau, pe timpulu Macaveiloru, in Carturari, legisti si Rabini. ²⁾

Egiptianii, de asemine, au avutu scólele lor; despre densii suntu mai puçine documinte. Totusi, vorbescu indestulu, despre asie-

dieamintele lor de invetiatura, Erodote ³⁾ si Diodor.

Despre invetiatur'a Persiloru vorbesce mai multu Senofonte. Dupa densulu, copii Persiloru erau copii ai statului mai multu decatu ai parintiloru. Parintii isi reservá dreptulu de viečia si mórte asupr'a lor. Frugalitatea, exercitiile corporali si virtutile civili, suntu regulele fundamentali ale educatiunii tinerimii persane. Magii conducu tinerimea in invetiatura. Zoroastru e fontan'a intieptiunii.

Acolo unde gasimu informatiuni mai ameneunte, notiuni mai precise si mai timpurie, si lintie mai mari si pronunciate pentru invetiatura, suntu Grecii. Principiele educatiunii lor s'au pusu in ordine sistematica mai tardiu, modificandu-se dupa spiritulu constitutiunii politice a deosebitelor State in care se impartia Grecia. Aruncandu privirile nóstre, asupr'a feluriteloru sisteme de instructiune si educatiune grecesci, descoperimu ca ele se subu-împartu in trei sisteme si anume: sistem'a Spartana, sistem'a Ateniana, si sistem'a Greciei mari.

Se cercetamu pe fia-care dupe rendu.

1-ii. Spart'a. Legiuitoriulu pedagogicu alu Spartaniloru e Licurgu. Dupa legile acestui barbatu, legi venerate de spartani, pana la rigóre, totu cetatianulu detoresce se dea Statului copii. Acésta detoria érá asiá de otarita, incatu copii erau priviti mai multu cá ai Statului de catu ai parintiloru. Esíndu din sênu mamei sale, tinerulu Spartiatu, picá 'n bratielu Statului.

Parintele este datoriu se mérga a-lu espune in Leshe, locul de reunire alu betraniloru. In desiertu ar voi elu se-si scape prunculu, daca betranii ilu gasescu slabu si reu constituitu, caci este aruncatu din verfulu Taygatu-lui; astu-feliu, serman'a fiantia este lovita cu mórte in cele d'antaiu díle ale vietiei sale, pentruca nu promite a fi unu ostianu indestulu de robustu. Crudu si monstruosu obicei, pe care politici si filosofi cá Platone si Aristote ilu primiau cá pe o necesitate.

Dupa o atare teribile inspectiune asupr'a fiitoriloru sei membrii, Statulu inapoiesce copilulu parintelui seu si ilu lasa pana la siepte ani; la acésta etate ilu reia pentru a nu-lu mai parasí. Din acestu momentu viečia copilului nu mai este de catu o lunga ispita, o lunga

¹⁾ Vedi scriptur'a: sf. 2 Mos. 20, 125. Mos. 5, 16. Ps. 127, 3-5. Prov. 13, 24, 22, 15, 29, 17, 19, 21. Sir. 5, 9 - 18. 22. 3-15, 16, 10, 14, 42, 11, 30, 1-13 si mai departe.

²⁾ S. B. . . Pedag. Ms.

³⁾ Lib. II, 35-37. 77. 165-168. Vedi Diodor.

lectiune de rabdare si durere. Elu este clasa-tu indata in bandele, pe cari le dirigu tinerii cei mai bravi, suptu privighierea unui magistratu numitu pedonomu. Li esercitau la palestra, la cursa, la manuirea armeloru, la totulu in fine, ce póte se dea corpului agerime, usiurintia si putere; sufletului animosía si rabdare.

Cu greu vei gasi, dice Senofonte, ómeni mai bine constituiti si mai mladiosi de corpu de catu Spartiatii. Ei exercita cu acea-asi usiurintia gútulu si manele si picioarele! N'au incaltiaminte, nici chiaru vestminte, atatu vér'a catu si iérn'a. Pentru patu, au trestii taiate de ei insi in Erotas. Li se da puçina nutritura, cu scopu de a silí se castige ei insile ce le va mai fi de nevoia intru potolirea fómei.

Pentru a-i deprinde cu suferint'a ii supuneau la incercari fórte aspre, cumu facu inca Indianii lumei noue. Ei erau supusi la torture de'naintea templului Diane, spre a se vedé cine va suferi mai multu durerea: s'au vedintu Spartiati dandu-si cea din urma suflare fara cá unu singuru gemetu se fia tradatu suferintiele loru. Catra aceste exercitii aspre, se asociu altele de o natura cu totulu deosebita. Tinerii spertiati erau invetiati a cantá cu lyra si flautu, ímnuri sante si versuri resbelice. Omer Tirteu, si toti pactii, barbatii cari radica si intarescu sufletulu, erau in mare onóre.

Daru versurile lui Alceu, care au fostu cantata, intr'unu modu rusinatoriu, fug'a sa si parasirea scutului seu in manele inamiciloru, erau proserise. Virtutea care li se recomandá mai multu, dupa devotamentulu catra patria, erá respectulu pentru betranetie. Nimicu nu erá mai necesariu intr'o societate unde mai toti magistratii erau betrani, si unde legea, care erá nescrisa, trebuia a se exprime prin gur'a betraniloru. Spartanii credeau ca aducu jertfa dieloru, onorandu pre acei pre cari i-au judecatu divinitatea demni de o viétia lunga. Intr'o dí unu betranu cautá, in teatrulu Atenii unu locu prin multime, petrecéndu bancele, impinsu de unii, ghiontítu de alii. Nisce deputati lacedemoniani ilu zarira si sculandu-se din scaunele loru, ii facura semnu se viia intre densii. „Vedú bine, dise betranulu, ca Atenianii seciu ce e frumosulu, daru numai lacedemonianii ilu practica.“

Erá unu timpu in care acésta virtute, a

respectarii betraniloru, erá un'a din cele mai respandite intre romani; acelu timpu fú pe candu se semtia si romanulu tare si mare; daru astadi prin contactulu veninosu cu strainii ce s'au stracuratu intre noi, amu perdutu si acésta dupe urma calitate demna de unu poporu mare. Astadi nu numai ca nu ne mai sculamú inaintea betraniloru, daru ii insultamu in chipulu celu mai neiertatatu. Au dóra nu s'au vedintu insultandu-se pe celu mai venerabile dintre represintantii tiei, d. Gr. Kuza, chiaru in sal'a Adunarii legiuitórie? Bolt'a acelu templu destinatú spre locuint'a dieului dreptatii, au servitu de resunetu espresiuniloru injurióse aruncate in fati'a venerabilelui tribunu alu poporului romanu. Aperarea drepturiloru celoru mai sacre ale cetatii si ale poporului romanu, s'au calificatu in publicu de aiuriri ale betranetieloru! Auditu-amu cu totii, auditu-au insusi elu cu urechile lui, in deplinulu exercitiu alu sacerdotiului seu, cantandu-i-se de viu „vecinic'a pomenire.“ Si cu tóte acestea, nu s'au radicatu nici o voce spre a-lu apará. Trebuie o mana providentiale spre a radica unu poporu din o atare cadere; si acea mana uriasia, n'o póte avé nimine de catu insusi poporulu, care se va redica pre sine si-si va resbuná in contr'a strainului.

Dar se revenimu la Spartani.

La doue-dieci de ani, junele erá priimitu in armata, si facea serviciulu fia in intru, fia afara. La trei-dieci de ani elu isi exercitá drepturile de cetatianu. La siéi-dieci, carier'a sa militaria erá inchiaiaata; elu se ocupá atunci de administratiunea lucruriloru publici, si educatiunea copiiloru.

Educatiunea femeiloru nu erá nici catu mai puçinu aspra. In locu de a le deprinde cu o viétia sidietóre si a tórce lana, Licurgu insarcina pe femeiele slave cu grigea pregatirii vestminteloru, si nu cerú de la tinerile spartiate, de catu copii robusti pentru Statu. Asfu feliu, statornicí elu, pentru femei, cá si pentru barbati, exercitii corporali, curse, lupte. Ele se dedau la aceste exercitii fara alta invelitória, de catu virtutea loru. Acésta educatiune ce le facea sanetóse si forti, radica simtiemintele si animosía loru.

„Numai voi Lacedomonianele sunteti singurele femei, care comandati ómeniloru,“ — dicea unu strainu femeiei lui Leonida. —

„Caus'a este, response ea, ca numai noi nas-cem u ómeni!“ . . .

Spart'a voia se fia uniculu obiectu alu afectiunii copiiloru sei. Pentru a nu perde nicicu din acésta afectiune, ea, prin legile sale au fostu nimicitu ori catu au fostu prin putintia, iubirea parintelui pentru fii; si de asemenea condamnă iubirea sociului pentru femeia sa. Erá rusinatoriu lucru pentr'unu barbatu de a se areta insoçitu de femeia sa, sau de a fi zaritu candu intrá sau esia de la ea. Cu tóte acestea, femeia spartiatá, erá tratata cu respectu, si tocmai pentru acea-a, desveli ea in dílele cele bune ale Lacedemonii o grandóre si o nobletia de caracteriu, care facu din ea demna rivale a matróniei romane.

„E pré scurta,“ dicea unu soldatu mamei sale, aretandu-i sabia; „Fa unu pasu mai multu,“ response ea. O alta femeia, dandu scutul fiului iei care purcedea pentru o speditiune, ii díse „Se te intorci pe dínsulu ori suptu dínsulu,“ care vru se dea a intielege: a ucide ori a fi ucisu, daru in locu de desonóre, mai bine mórte.

Erá unu timpu in care si Romanii aveau spartiatele loru. Elen'a Dómn'a, de pe zidurile cetatii Némfiului, gonindu la bataia pe descu-ragiátulu, pentr' unu momentu, fiu alu iei, Stefanu celu mare, nu este mai josu de o spartiatá. Floric'a, Dómn'a lui Mihaiu Vitézulu, curagiós'a lui consócia de lupte, de pericle, cazuta in sclavi'a tartariloru, nu este mai josu de o Lacedemoniana. Timpii vechi, timpii in carii avemu arm'a in mana de la micu la mare, totu ne-au datu cate ceva!

„Viforóse erau timpurile cele vechi, dice poetulu romanu Dar ómenii se nesceau tari, pamentulu erá acoperitu de daramature si de trupuri mórte, dar din acele campie ce fumegau de parjolu si de macelu se inaltia strigari de biruintia si de libertate! Ticalosi'a si mórtea, suntu si acumu, dar unde e libertatea si biruinti'a? ce aru fi ajunsu patri'a nóstra astadi, daca stramosii nostri aru fi dormitu si ei?“

Vai! astadi nimine numai vré se scia despre cele vechie, despre vitegia, acestu angeru padítoriu alu sufletulu unu poporu; totii si tóte se ocupa de artea de a placé si a face bani. Patria? Romania? Gloria strabuna? Lasa-le se mucezésca in morminte cá nisce vechiture alu caroru nume ilu pronuntiamu

numai candu avemu gustu se facemu parada de densulu.

I. M.

(diariulu „Romanulu“).

I. Acte de reuniune pentru infintiarea de scoli in comit. Dobocci.

(Capetu.)

V. Pré onoratu oficiolatu comitatense!

In caus'a sdolastica scutita de timbru.

Dupa cumu se póte vedé din, sub (pe lunga reintórcere acelu-sele plenipotentii, representantii inputeriti prin involierea loru fundamentale cu datu 25. Maiu anulu curg. aci lunga reintórcere sub) comecate, si pe temeielu acesta in protocolu aici subinpartasite. m'au alesu si numitu de comisariu, si senatululu scolasticu ca constituitu din membri in protocolu numiti, — cari depunendu juramentulu prescristu au si inceputu functiunea, prin urmare obligatiunile oferite si cedate decatra respect. comune lea si primitu in posesiunea fondului scolasticu, si spre asediarea loru in unu locu siguru — pana se voru schimba cu alte obligatiuni de asemenea valóre si pe purtatoriu sunatorie, si va dispune numitululu senatu despre intrebuintiarea loru — mau incredintiatu a face cele de lipsa; deci in numele comitentiloru mei indresnescu a me rogá, cá inclitululu oficiolatu se binevoliésca:

a) A recunósce senatululu scolasticu cá atare, si ne avendu a face vero esceptiune in privinti'a calitateru politice si morale a membriloru aceluasi, despre aceasta respectivii se se incunoscintiedie.

b) A primi obligatiunile aci lunga specificatiune acelu-se, si acele pe cale oficiósá a le depune la c. r. perceptoratu locale cu acea adaugere si conditiune, cá primindu mai tardiu provocarea se le potu inaintá la casele c. r. competente pentru inchimbarea cu altele de asemenea valóre, dá pe purtatoriu sunatóre, cari apoi éra voru fi a se estrada numai in man'a senatululu scolasticu pe lunga cuietantia subscrisa de toti membrii senatululu, ori baremu de 5 insi dintre ei, si coramisata de comisariu comuneloru scolastice Dom. Michale Bohetielu, jude primariu in comitatulu Dobocci, si Joane Sipotariu asesoru judecatorasen in acelasiu comitatu.

Senatululu scolasticu dorece incunoscintiare despre pasii facuti, asisderea si subscrisulu. — Gherl'a in

M. B. jude prim. si comisariu alu fundatoriloru scólei centrale.

VI. RESOLUTIUNEA.

Préonor. D-nu directore alu senatululu scol. in N. N.

-	-	membru scl. scl. scl.	-	-
-	-	perceptoru sol. scl. scl.	-	-
-	-	controloru scl. scl. scl.	-	-
-	-	economu scl. scl. scl.	-	-

Senatululu scolasticu, pe care locuitorii romani ai comuneloru acestui comitatu din cerculu prin plenipotentii loru atatu ai privatiloru catu si ai comuneloru atare in puterea plenipotentiloru legiuite, acestui oficiolatu asternute, si pe temeielu facutei si legalminte intaritei invoiri fundamentale cu unu-sonu lau constituitu cu scopu, cá se se intemeiedie crescerea tenerimei in cunoscintie morale, spirituale, reale si economice amesuratu cerentiloru tempului si debuintiloru locale, si conformu parentesciloru intentiuni ale In. Regimu, prin acésta din partea oficiolatululu comitatense se recunósce de atare, si totu-odata actulu acésta alu

comunelor de unu interesu publicu si filantropicu ser-vesce spre placuta cunoscintia oficiósa.

Aclusele cererei, cari nu s'au substernutu escel-sului regiu guvernului se retramitu.

Despre acésta se face oficiósa incunoscintiare cu acelu adausu, ca ocligatiunile de imprumutu spre inte-meierea scólei centrate oferite, pana se va dobandi schimbarea loru pe purtatoriu sunatóre, voru sta de-pusa la c. r. preceptoratu de aici, unde s'au depusu astadi, si numai lenga cuientantia subscrisa de toti mem-brii senatului scolasticu, ori baremu cinci dintre ei, si coramisata de comisarii numiti Mih. Bohetiuelu, jude primariu si Ioane Sipetariu asesoru la Sedria comita-tatense, se voru póte scóte afara.

Dela oficiolat. comit. alu comitatului Doboca. Datu in Gherla 15. Maiu 1862.

Buteanu, subs. com. supr.

VII. Spectatu oficiolatu comitatense in Gherla.

Este unu lucru in tóta tíer'a cunoscutu, ca dupa ce relatiunile intre Domnii pamentesci si intre fostii jobagi s'au desfiintiatu, aceste dóua clase ale societatei nóstre, de astadi incolo voru debui se tréca prin de-osebite graduri ale economiei, si fiesce carele va debui se pornésca din impregiurarile presente, déca voesce a se sustiené in folosula comunu alu patriei si alu tronului. Inse legea, care a desfiintiatu necsulu intre clas'a fostiloru domni pamentesci, si intre aceea a fostiloru jobagi, n'au dispusu si nu s'au ingrigitu despre acea, ca fostulu jobagiu cum sesi intocmésca economi'a s'a separata asia, cá din pucinelulu pamentu catu l'au ca-patatu se fia in stare a se nutri pe sine cu familia cu totu, si a porta si spesele, cari din di ce merge sue, si voru sui atatu pentru contribuirile publice, catu si pentru trebuintiele casei suale celea private. — Legislatorulu n'a dispusu si n'a avutu tempu se dispuna in interesulu culturei poporului, asiá catu acesta se se invetie, si se se crésca spre a se póte aplica si la alte ramuri de castigu, candu economi'a rurale numai póte servi in destula mesura la sustienerea lui.

Acésta impregiurare in privintia sociale de cea mai mare insemnatate a adusu cu sine, cá cei mai escepti dintre poporu se se sfatuésca mai adeseori despre cul-tur'a poporului, cá nu cumva crescundu si generatiunile viitóre in nesciintia si orbi'a trecutului, deodata se se vedea, ca clas'a cea mai numerósa a societatei a ajunsu in fatal'a positiune de a nu se póte hrani cu pamentulu capatatu, si deodata a nu se sci sesi procure pane'a de

tóte dilele, fara alte carari legiuite si pentru societate folositóre, pentru nemine stricatore.

Acésta positiune fatala pauperismulu, proletarismulu, ori cum i-am dice la seraci'a acésta materiala si spiri-tuale in tóta goletatea s'a, de multu a datu grigia ce-loru mai adencu cugetatori; credemu ca este si debue se fia obiectulu meditatiei la toti barbatii de statu; caci temeia societatei morale, si dereptulu, averea pose-soriloru si tot'a ordinea publica este prin dens'a a-menintiata.

Dara geniulu celu bunu face pe omu se provéda inainte primesdi'a, pentru cá se o póta incungiuára. Astfelu poporulu prin comunele subscrise desceptatu de batrenii si de intieptii sei, a venitu la convingere ca nu este pecatu, ci virtute politica a ajutá societatea pe cale privata acolo, unde ea este amenintiata, si cu medilócele publice nu póte in destulu se se asecurédia. A ajunsu la convingere acestu poporu de sorte multu prigonitu, inse lauda Dlui prin patiani'a s'a elu vedemu mai bine invetiatu si convinsu, cumca elu insusi cu man'a s'a debue se pregatésca generatiunea cea tenera la unu traiu si economia de casa, la o prefacere si la o incordare a puteriloru in tóte acele intreprinderi, cari dau venituri, si inbunatatiescu sórtea celoru mai seraci se o intarésca si crésca cu credintia catra Ddieu si in respectulu catra moralitatea institutiuniloru sociale a familiei si a proprietatei.

Scopulu acestui firescu lucru numai prin scoli si instructiune acomodata cerintieloru si impregiurariloru va poté se se ajunga. Poporulu din comitatulu Dobocci si anume poporulu romanu este resolutu, ori si cu ce pretiu, ori jertfe, de a redicá institute de invetiamentu, pentru crescerea teneretului seu, in directiunea mai sus atinsa. Comunele subscrise au si facutu inceputu, in-cheiendu statornicu si nestramutavera pentru tóte tem-purile invoirea fundamentale sub:

Acésta invoire intemeiéza din medilócele proprie private ale fundatoriloru o scóla centrale, si dupa im-pregiurari si: reala, cu scopulu in dechiaratiune fundato-riloru sub 2 acluse destulu de chiaru espresu, adeca: cá tenerii se capete o astfelu de instructiune, cá aceia, carii voru esi din dens'a se póta urma invetiaturile mai inalte la unu gimnasiu, ori de n'ar' avea voia séu me-dilóce de a frecuentá mai incolo, se póta macaru trai cu sucesu din maiestrie, din uegutatoria, séu si din o economia rurale, dara mai rationalu purtata.

In invoirea acésta a fundatoriloru din comunele subscrise sub lit. A, dela punct. 1, pana la punct. alu

8-lea inclusiv, este oferit atata fonduri în bani, și alte prestațiuni materiale, câtă nu p^ote se remana, neci cea mai mica indoela, ca acela este destoinic spre ajungerea scopului prescript, mai încolo sub. lit. B. dela p. 6 până la p. 21 inclusiv, este ingrigit, că fondul acesta și prestațiunile oferite se se administrăze atata de rugulat, câtă de de o parte se se ajungă scopul câtă mai de usor, și sigur, era pe de alta parte se se împedece orice abuz s^u de dilapidare a averii școlare.

Este senatul școl. în rubric'a această a învoirii asiază compus, și cu astfel de controlă întocmită câtă fundatorii în totu timpul se aiba destulă evidentia în t^ote și peste t^ote, se p^ota la timpul sau pasul la medilocu, cândă s'aru ivi vreo nerenduelă, și se reabilită învoirea fundamentale numai decătă în deplina vigoare s'a.

Adunările reprezentanților fundatorilor sunt asiază decise, câtă ele totdeauna se voru p^ote t^{ie}ne fără scădere în economia, și fără cea mai mica grige pentru ordinea publică.

Sub lit. C. dela punct. 22 până la punct. finale, au reinprospetată fundatorii acelu dreptă de superinspectiune a guvernului politic și besericescu, care și de sine debue și se întielege în t^ote staturile bine ordinate, înse pe de alta parte chiar și în interesul numitelor guvernuri au socotit fundatorii, ca este de buintă că medilocel lor private debue se se oarmesca nemedilocit, neaternat de catra densii.

Acestă adevăr e de lipsă ca se se pună și în practică, una pentru că guberniile numite se se mai usioreze de grigele ce altraminte le p^orta în interesul public, și alta pentru că se se delatureze ori ce jaluzia s^u de frică despre cea, ca cu t^ote se se comande de sus, t^ote se se deie sub curatoratul imnoranduse, ba calcanduse deadreptul în picioare autouomi'a comunelor și chiar personalitatea aceloră carii s'au otarit la ceva întreprindere cu medilocel lor private.

O astfel de calcare a drepturilor private a cetățenilor nu s'au potut, și nu au fost ertat a se supune de catra acele autorități, a carora nesciință *per excelense* scimă ca este chiară apararea dreptului. Dreptă cea fundatorii au socotit, ca lucră chiar în interesul public, deca voru crutiă gubernel memorate de nesce presupunerii pecat de scandalose, pe atatu de demoralizator pentru stimulul poporului la activitate, și din acest punct de vedere, precum și din cea cauză, ca în totu timpul se fia mangaiet, t^{ie}nenđu firul întreprinderii lor necurmat în mană, au stato-

ritu, ca institutul și alor propriu, se remana pentru totdeauna de sine statatoriu, fondul lui se fia neaternat și nemestecat, de orice alta avere și administrare străină, și ca t^ota întreprinderea această se remana precum este curat pe terenul dreptului privat, scutit de schimbările politice, s^u de alta influență eterogenă.

La parere se vede numai o excepțiune dela principiul acesta, în împregiurarea, ca asociațiunei pentru cultur'a și literatur'a poporului roman din Transilvania, isau concesu oresicare privilegii peste întreprinderea această, în adevărul înse neci aici nu este neci o abatere dela principiul pomenit, pentru ca laudat'a asociațiunei nu va p^ote întră nemica se scaimbe, ori se modifice învoirea prezenta, și numai identitatea scopului au facut pe fundatori, că se roge pe aceiași asociațiune ai sprigini în întreprinderea lor.

Aceiași identitate a scopului ce are asociațiunea pomenită și întreprinderea prezenta au adus pe fundatorii, și la cea, ca densii se ar' p^ote consideră simplă că afiliatii societății pentru literatur'a și cultur'a poporului roman din Transilvania, dară sentiul conserării proprii iau indemnăt și la rezerva cea, ca neci fondul lor, neci institutul de invetiament, ce l'au fundat, neci odată se nu se confundă, cu desu pomenit'a asociațiunei.

Aceste a sunt ideile, cari au povetiuit pre fundatori în întreprinderea lor, și după carii densii cugetă, ca voru ajunge mai curundu și mai sigur la limanul dorit, se scape generațiunea viitoră și societatea de o criză, care ar' isbuti negresit, deca t^ote clasele societății, nu ar' avé destulă cultură și și avuție spiritală, că sesi p^ota pe cale onestă și legiuită susutiene vieti'a și acoperi spesele cele urgente, nu se p^ote trage neci decătă la indoela, ca fundatorii au nimerit unicul medilocu de scapare, pentru ca cultur'a prezenta totu este, carea va gubernă viitoriul popoarelor și cel necult va remanea misiul, v^o cădea pradă pecatului, și v^o ruină și pre cei nestrucati, deca poporul nu sc^ote din pamentu atal'a hrana, câtă i se cere spre susutiene s'a, și nu au invetiăt a întrei, ba indici valorea produselor prin maiestrii, au deca elu nu are conceptu despre comerț, și asiază nu scie, din care parte a lumii, pre care cale sesi procureze cele trebuțioase, apoi într'o țară că și a noastră, unde nu sunt neci ocupațiune din di în di nu și capată, debue negresit se vină în desperare, se se plece ideilor

comunistiche, si se fia inimicu neinpacaveru tuturoru a-celora, carii mai posedu anca ceva.

Poporul din comitatulu Dobocci, si anume a comunitatiloru suscrise, este morale destulu de a despretiui astfeliu de mediloce antisociale, eln a facutu initiativa de a potea subsista pre cale onesta si legiuita, si pentru acea au incheieatu invoirea presente, cá se ferésca si copii si urmasii sei de atari alunecari, si stare critica, sei vada ascurati in moralitate si inaintandu industri'a se sterpésca lenevirea isvorulu tuturoru pe-cateloru.

In invoirea fundamentale la inceputu, s'au dispusu si acea, cumu se se lucre planulu de invetiamentu, cumu se se aléga locu unde se va cladi scól'a si cine se concurga la acestea; fundatorii, si anume reprezentantii loru amesuratu invoirei fundamentale au si facutu intre sine otaririle conviintióse si anume au suscrisu toti invoirea fundamentale, si s'au intaritu cu semnele loru proprii precumu se vede au alesu senatulu scolasticu din membrii si acestuia iau si datu obligatiunile inprumutulu spre administrare in posesiune, au alesu cá comisari din partea s'a lenga senatulu scolasticu, si la comisiunea care va prelucra planulu de invetiamentu pre si acésta au facutu acuma intru inceputu mai cu séma pentru acea, ca lucrulu la inceputu e mai greu, ci reprezentantii se voru aduna mai anevoie si mai tardiu, si pre comisarii alesi ei tienu vrednici si de increderea loru, si de capacitate, cá se póta ajuta senatulu scolasticu si comisiunea pentru planulu de invetiamentu cu svatulu si intrevenirea loru.

Asia fiindu lucrulu invederatu, ca fundatorii institutulu acestuia de invetiamentu, pre lenga scopulu maretii, si in tóta privinti'a salutariu, a implinitu si acelea conditiuni tóte, cate se ceru, cá o asociatiune privata se póta cá atare subsista, fiindu cá ei au aretatu si oferitu unu fondu indestulitoriu, si fórte inbucuratoriu, a normatu chiaru si precisu planulu, dupa care debue se se administredie tóta intreprinderea loru, oficiatulu comitatulu acestuia cu cea mai mare bucuria au primitu insinuarea despre acestu faptu maretii, si se simte fericitu de a implini o datorintia fórte placuta, candu dupa cererea senatulu alesu pre acest'a precumu se vede din . . . , la si recunoscutu cá atare in functiunea s'a, asia noi conformu invoirei fundamentale aici aster-nute — ne luamu voia cu tóta increderea si umilinti'a a roga pre escelsulu reg. guberniu cá suprema aucto-ritate politica a tierei, cá: luandu in parentasca con-

sideratiune impregiararile poporulu tierenescu din comitatu, anume a comunitatiloru suscrise, departeara loru de totu felulu de scóle bine intocmite, apretiuindu zelulu si stimululu celu sanetosu alu poporulu acestuia, cu prevederea lui cea intielépta si prea laudavera, precumu promitudinea lui la jertfele atatu de insemnate in interesulu culturei si a civilizatiunei, apoi cumpanendu si acea, ca ori ce intardiere in asta privintia, seau ori ce pedeca, ar fi o crima asupra societatei insusi si saru isbandi ea insasi pre sine cumplitu, si in curendu se se indure preagratiosu invoirea fundamentale sub aclose cu dechiaratiunile seau plenipotentiiile alaturate, cá parte intregitorie a ei intru tóte a o incuviintia, intreprinderea acésta respective asociatiunea fundatoriloru a o privi cá susustatore in intielesulu invoieiei sub' . . . si a intinde mana de ajutoriu intru tóte, cá tóte cate sunt in aceiasi invoire decise, si normale se se puna fara intardiere in lucrare, se se prefaca in realitate.

Éra pre inclitululu oficiolatu alu comitatulu 'lu rogamu umilitu, cá se binevoiesca a inainta cererea presenta a nóstra escelsulu gubernu si a sprigini si din partea s'a dupa cumu credemu, ca si merita.

N. N.
directoru.

N. N.
membru.

Resolutiunea r. guberniala.

Copia. Nr. 12717/1862.

In numele C. R. si apost. Inaltimi regesci, marelui Principe alu Ardealulu si Comite alu secuiloru Domnulu nostru preagratiosu.

Inclitululu oficiolatu alu nobilulu comitatu Doboca.

Dupace in contra redicarei de scóle centrale, ce au de scopu ale infiintia cele 42 de comune romane tienutórie de comitatu acestu nobilitaru, nu se afla la midiulocu neci o pedeca, ci si scopulu insusi se recunosce de salutariu, redicarea scóleloru proiectate se primesce aici in cunoscentia si se aprobéza.

Ceea ce la aratarea oficiulatu comitatensu din 30. Maiu Nr. 1296 a. c., pe lenga retramiterea acteloru asternutu, se rescrie cu acea observatiune, ca guberniulu regiu postesce, cá din obligatiunile platite din partea respectiveloru comune, date afara dupa imprumutulu de statu, oferite spre scopulu acesta, precumu si din folosulu asia numitululu carcimaritu (de 3 luni) (Kurta Korcsmalás) ce curge cu dreptu pe partea liberatiloru urbarialisti si s'a menitu spre scopulu mai de susu, se se intieléga numai partea, cata compete dupa

proportione locuitoriloru de rasa romana din cele 42 comune, ce au facutu ofertula.

Din sedinti'a r. guberniu transilvanu tienutu in Clusiu in 13. Iuniu 1862.

Crenneville m. p.

Pál Sándor m. p.

In fidarea acestei copie. Oficiolatu nob. com. Doboca.

Gherla, 3. Iuliu 1862.

Telegdy Miklos m. p.
notariu primariu comit.

Másolat. Sz. 12717/1862.

Ő császári s apostoli királyi Felsége, Erdély nagy Fejedelme, és Székelyek Ispánja leg kegyelmesebb urunk nevében.

Nemes Doboka Megye tekintetes Tisztségének!

Miután az ezen n's megyében kebelezett panzelcsehi és egregye járáshoz tartozo 42, helység román ajku lakosai által czélba vett központi népnevelési oskola felállítása ellen semmi akadály fenn nem forog, sőt maga a czél üdvösnek esmértetik el, a tervezet oskolának felállítása itten tudomásul vétetik és helyben hagyatik. —

Mi is ezen megye tisztségének idei Május 30-ről 1296 számu jelentésére a felküldött irományok vissza zárása mellett oly megyjegyzéssel iratik megy hogy e kir. főkörmányszék az illető kozségek részéről fizetett állam kölcsönök után ki adott, 's ezen czélra fel ajánlott állam kötelezvényeknek, valamint az ugy nevezett kurta korcsmálásból a felszabadult urbéreseket illetőleg bejövő 's fenebbi czélra felajánlott haszonnak az ajánlato tevő 42 helység román ajku lakosait aránylagosan illető részét kívánja érteni. —

Az Erd. Nagyfejedelemségbeli kiri főkörmányszéknek Kolosvárt 1862 évi Junius 13-án tartott üléséből.

Crenneville m. p.

Pál Sandor m. p.

Ezen masolat hitelességül. Nemes Doboca Megye Tisztsége.

Szamos-Uyvárt Julius hó 3-án 1862.

Telegdy Miklos,
Megyei fő-jegyző.

Acestea tóte acte le publicamu cu tóta intetirea, cá se véda si se faca si alti asemenea séu si mai bine déca potu; numai se scapamu odata cu puteri unite din ferecaturele pedeceloru, ce ni se punu in cale, cá dóra vomu remané fora institute de crescere. Numai neciinti'a unui poporu póte ajuta pe sireti la predominire; si cei ce nu favoréza séu sunt indiferinti intru redicarea si organisarea scoleloru, nu sunt amici culturei poporului romanu, neci iubescu viitoriulu acestuia mai fericitu. —

R.

(Gaz. Tr.)

Nr. 1667/1862.

Comunei confesionale romane (Hidalmás.)

Acésta inalta gratiosa si pentru toti imbucuratoria aprobare se comunica spre placuta scire si acomodare. Dela oficiolatu comitatului Doboca.
Cherla in 4. Iuliu 1862.

Bohaticiu, jude prim.

Ordinatiuni.

Domnule Redactoru!

Ai bunatate a comunicá aici alaturatele cerculare in Organulu Dtale, cá se pota vedea onoratulu publicu, ce progresu facem noi Invetiatorii romani din Banatu, decandu e inspectiunea scolara sub cleru serbescu. Intru ltele remanu alu Dtale onoratoriu

Estrasu din Protocolele Circulareroru scolare din districtulu Lipovi.

Nr. 277.

Чинстидор Ливъцтори!*)

Преачинститъл Епархиалик Конкисторисм, дн медереа дин 12. Априлие а. к. Nr. 358 хотърж а съ мижлоци: ка съвщепереа тятрор актерор де Бисерикъ ши Школъ атърпътоаре, къ Слове ши Шилъ висерическ съ фие дъсете ши алкътъите; дрепт ачеаа ка съ нз съ факъ нимържк вре о днпедекаре дрепт даторинга кемърји меале, въ то фак ачеаста копоскътъ спре дн-дрептаре.

Л Липова 24. Априлие 1862. Ioan Царан m. n.
протоп. ши Дигр. Дипек.

Altu circulariu.

Nr, 102/119.

Чинстиди Ливъцтори!

Преачинститъл Епарх. Конкисторисм фаче кзпоскътъ съв 10. Маис а к. Nr. 533 кэмкъ съ афлъ зп Часловъ типърит дн липва рзмънаскъ съв титлъ „Орарис“ дн Бзда типърит да апдл 1858 дн каре съ афлъ кзвинтеле: „Спиритъ, дъпъ чинарис, днтържтоаре, оара а триеа, сперацъ, профет“ ш. а. амиждереа дн 14 Исние а. к. Nr. 668 а фие дескоперит ши о Псалтире iar дн Бзда 1858 типъритъ къ кзвинтеле: Деспиторизле, артеа“ ши а. ши ачеастеа кърди съ опреде але днтържинга дн Бисеричиле ши Схолеа поастре дрептържтоаре, деци афлжндъсъ жндева врео карте де ачеастъ, въ днда-торез а о тримите да Протопонте.

Л Липова 27 Исние 1862. Ioan Царан m. n.
Протоп. ши Дигр. Дипек.

*) Acestoru minunate ordinatiuni numai asiá credemu a le dá adeverat'a expresiune, daca le-vomu publicá in vestmintele loru propria; d'aceea si urméza ele aici astfeliu. De comentatu nu le mai comentamu, ca se comentéza ele destulu.
R.